

A SZABADSÁG MATRACA

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Gergely Andrásnak réges-régi barátsággal

Kölcsey a *Töredékek a vallásról* című, a kiadáskor négy részre tagolt értekezésében, a második rész végén keményen vitatkozik Herderrel az egyházi hierarchia káráról vagy hasznáról. Nem hiszi azt, hogy a római pápa nélkül megtörténhetett volna az európai kultúra védelme a sorra betolonuló barbárok ellen, és azt sem hiszi, hogy a latin nyelv elnyomta volna a nemzeti nyelveket és az anyanyelvű művelődést. Az utóbbiról azt bizonyítja, hogy az egyház segítette az új nemzetek létrejöttét, éppen azok a népek maradtak ki az együttes fejlődésből, akik nem fogadták el a római hierarchiát.

„Éppen mivel Vladimir Rómának követeit el nem fogadta, maradt Russia az európai nagy egyesületnek kivüle. A hierarchiának ölében fekvő nemzetek pedig a deák nyelv segéde által szerezték mindazt a tudományt és felvilágosodást, amit saját nyelveiken és saját régiségeikben hiában kerestek volna: valamint egyedül a deák s a deáknál fogva a görög klasszikusi műveken szedett zsákmányokból gazdagították meg nemzeti nyelveiket, s így léptek azon magasságra, melyen fénylenek. Kell-e említenem a hierarchiának nagy institutumait a katolicizmus minden országaiban? Kell-e a jus canonicumnak tagadhatatlan hasznait? Kell-e mindazokat, melyekről Müller (Helvetiának történetírója) megmutatá, mely befolyással lettenek légyen az akkori békételen világ megnyugtatására? Mindezeket százan mondták már el jobbak mint én, és jobban mint én. Nekem elég vala néhány vonásokkal jelentenem: miként eshetett meg, hogy a hierarchia természetesen mint az emberi környülményeknek szükséges következtések, előálljon? S miként eshetett meg, hogy ez a szükséges következtetés Európának nemzetségeire nézve használatos is lehessen?”¹

¹ Kölcsey Ferenc, *Töredékek a vallásról*. in, Kölcsey Ferenc *Összes művei*, sajtó alá rendezte: Szauder József és Szauder Józsefné, I. kötet, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960, 1059–1060.

Azután pedig alapjaiban támadja meg azokat, akik használják ugyan Herder hasonlatát, aki szerint a hierarchia, vagyis a római egyház szervezete **koppánc** hasonlítható, azaz a csonthéjas gyümölcsök védőburkához, amelyek az éretlen gyümölcsöt óvják, de azután lehullanak, mégis ezen vélekedők nem óhajtják megvárni, míg a héj magától fölreped és az érett gyümölcs lehull. Szelíden, de kérlelhetetlenül azt írja ugyanis, hogy

„Ti lássátok! Én veletek az idő és környülmények felett nem versengek; nem is állottam fel, hogy apológiát harsogjak: hanem csak némely, az emberi történetekből mind félénken, mind szűken vont rezultátumokat akartam előttetek egy pillantatig felmutatni. Azonban, ha mindjárt csupán szóvitatás miatt is, engedjétek meg azon jegyzést tennem: hogy a koppáncsról vett hasonlatosság nehezen fog próbát állani. Az érett gyümölcsnek koppáncsa magától reped meg, s a gyümölcstől annak sérelme nélkül válik el. De a hierarchia nem megrepedt, hanem megrepesztetett, s az emberi nemzetnek alóla kibontott része még egy századig véresen küszködött. Jele, hogy a kifejlésnek ideje még nem természetesen jöve el. Vagy azt állítjátok-e, hogy éppen ezen véresen kifejlés tartozik az emberi történet természetes sorába? S az emberiségnek minden régi formából valami újabbá áttalálásáról is azt tartjátok-e, amit Mirabeau a szabadságról: hogy az csak holttest párnákon nyúgoszik! Ha ez tapasztaláson gyűjtött tudomány, valóban gyászos tudomány! Mert felteszem, hogy így küzdésen és véren keresztül olykor-olykor (bizony nem mindig) valami kevés jót nyerhetünk: de mi ez azon temérdek rosszhoz képest, amit a küzdés alatt szenvedünk; s ami a küzdés után is csálhatatlanul mindig siralmas nyomokat hágy közöttünk? Jól mondá Diphilus: a szerencse mintha poharat töltögetne számunkra, midőn valami jót önt belé, hárommannyi rosszat zuhít reá!”²

Kölcsey nem kevesebbet mond ezzel, mint hogy teljes egészében elutasítja a véres forradalom révén megvalósítható történelem-átalakítást. Szkepszisét máskor is kifejezésre juttatta a haladás véres fázisaival kapcsolatban. Szabó G. Zoltán például közölte Kölcseynek Jean-Baptiste de Boyer, azaz D’Argens márki *Zsidó levelek* című művébe (*Lettres Juives*, Lausanne – Genf, 1738) tett bejegyzéseit, mármint azokat, amelyek megmaradtak, mert a múlt századi könyvkötő rengeteg lapszélét levágott. Ezen bejegyzések között olvashatjuk, hogy „Despotizmusban revolúciók vagynak, mert a’ Scláv [=azaz rabszolga] [a te]rhet elunja. Moderált Monarchiában, mert a’ nép azt véli [és l]átja, hogy a’

² Uo., 1060–1061. Sajnos a *Töredékek*nek, amelynek fontosságára minden komoly Kölcsey-kutató felhívta a figyelmet, mai napig nincsen kritikai kiadása!

Monarcha a' határon túllép. Angliában [] épen úgy voltak e revolútiók: mint a' török birodalomb[an]?"³

Ezt figyelembe véve kell mérlegelnünk a Mirabeau nevéhez kötött aforizmát is. Mirabeau nevével és működésével Kölcsey már debreceni diák korában megismerkedett. A svájci Christoph Girtanner által írott francia forradalom történet ötödik könyvéből (1794) külön életrajzot áldozott jegyzetelő barátjával, Kállay Ferencsel együtt a francia politikus emlékének. Éppen nem idealizálják, se a forrás, se a jegyzetelők, az alkoholistának és gátlástalan szoknyavadásznak bemutatott nagy embert. Azt is megtudhatjuk ebből az életrajzból, hogy egy időben még udvari spion is volt, akit a kormány küldött ki Poroszországba.⁴

Mindenesetre a Mirabeau-nak tulajdonított mondást Kölcsey csak töredékesen idézi. Erre minden oka megvan, tudniillik az eredeti mondás így hangzott: „a szabadság olyan kurva, aki szeret hullákból vetett matracon feküdni”, vagy más formában „a szabadság kéjné, aki kegyeit csak hullamatracokon osztogatja”.⁵ Camille Desmoulins egy cikkéből való, amelyet 1794. január 25-e és március 5–7-én jelentetett meg, forradalmi lapjának a *Le Vieux Cordelier* 6. és 7. számában. Az egyre jobban elfajuló jakobinus terror ellen érvelt mégpedig így: „Nem akarom még egyszer ismételni, hogy akik, mint Mirabeau, azt képzeltek vagy még ma is azt képzelik, hogy „a szabadság olyan kurva, aki szeret hullákból vetett matracon feküdni”, azok nem igazi barátjai a szabadságnak!”⁶ Talán nincs okunk csodálkozni azon, hogy ezek után a lapot betiltották, és Desmoulins-t letartóztatták, és április 5-én ki is végezték.

Kölcsey azonban az esszé egész gondolatmenetében vissza-visszatér azokra az egyházellenes vádakra, amelyeket protestáns vagy agnosztikus részről fogalmaztak meg. Mintegy gyűjti a rémtörténeteket, talán azért, hogy felidézésükkel kirántsa lehetséges ellenfelei vagy vitapartnerei lába alól a szőnyeget, ha azok, mint végső érvet valamely pápista rémtettet hoznának elő ellene, aki végső soron az európai történelem nagy katasztrófájának tartotta a reformációt, amelyet ha a kereszténység elkerülhetett volna, már jóval előbb tartana. Azért nehéz

³ Szabó G. Zoltán: *Kölcsey Ferenc könyvtára és olvasmányai*, Budapest, OSZK – Gondolat Kiadó, 2009, no. 196, 131.

⁴ Lásd: Kölcsey Ferenc *kiadatlan írásai, 1809–1811*, (Kölcsey és Kállay Ferenc műhelyének kézírataiból), válogatta, a bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket készítette: Szauder József, sajtó alá rendezte: Bánhegyi Görgy, Szauder József, Szauder Józsefné, (A magyar irodalomtörténetírás forrásai – Fontes ad historiam literariam Hungariae spectantes, 8.), Budapest, Akadémiai Kiadó – MTA Irodalomtörténeti Intézete, 1968, 272–273.

⁵ Lásd: Citations.webescense.com/citation/mirabeau. „La liberté est une garce qui aime à être couchée sur des matelas de cadavres”, ill. „La liberté est une prostituée qui ne vend ses faveurs que sur des marelles de cadavres”.

⁶ https://fr.wikipedia.org/wiki/Le_Vieux_Cordelier_numéros_6_et_7

erről biztosat mondani, mert – mint tudjuk – a *Töredékek a vallásról* végül is megmaradt részeinek a szövegtörténete rendkívül bonyolult, és erőteljesen magán viseli még a cenzor kezét is.⁷ Ezeket a fenntartásokat csak azért előlegezem, mert így lehet valamelyest hozzáférni a fentebb említett „vad” történeti példák elemzéséhez. Kezdjük azzal a példával, ami az 1. számú töredékben található.

„A keresztyénség hosszú szenvedések által képzelte magát az ezrekig tartó fáradhatatlan pályára. Lélekvadászás, setét s világos századokon keresztül folytatott csupán reliigiói küzdés, a teológiának mesterséges szövedéke, a hierarchiának különös alkotványa, s abban és az ellen történt közvetlen viadal, s több ilyenek cselekedték azt: hogy a kezdet századaiban karakterül nyert makacsság és exaltáció, hosszú nyomokat hagytak magok után, s gyakran magoktól is, de sokkal többször, a hatalom és kincsleső fejek miatt, az iszonyító szcénákat időről időre újólag felhozták, s nem ritkán azon gyanút kényszerítették ki lelkünkéből: ha nincsen-e az üldözés szelleme magokba a vallás alkotó részeibe lehelve? Emlékezzünk ugyan a rettenetes versre: *sanguine fundata est ecclesia*. – De mi előbbeni állításunknál maradunk. Nem, a szeretetre méltó vallásban nincsen hiba.”⁸

Honnan is való a latin idézet? A nagyobb latin proverbium-gyűjteményekben nem található, vagy oly módon, mint Margalits Edénél, aki közli a gyűjteményéhez készített pótkötetben, de forrását – sajnos – nem tudja.⁹ Az interneten régebbi előfordulása 1673-ból való, Giuseppe Mairi¹⁰ oni, V. Pius pápáról írott olasz nyelvű életrajzában, de természetesen latinul van és a szerző a hugenottákra illetve a lemészárlásuk után keletkezett hosszú polgárháború vérangzéseire vonatkoztatja. Nem sokkal későbből találtam viszont egy olyan szöveget, amely a legbővebb formában tartalmazza magát a mondást, és egyúttal még tovább is gondolja a benne foglalt állítást. Ez Pierre Bizot (1630–1690), a nagy numizmata és történész munkája, aki egy éremtani ábrákkal bőven ékesített francia nyelvű könyvben foglalta össze Hollandia 1566–1689-ig tartó történetét.¹⁰ Nála így hangzik a vers:

⁷ Vö: Kölcsy Ferenc *Összes művei*, I. kötet, 1317–1318. A szöveg eszmetörténeti helyéről lásd: Kulin Ferenc, *Kölcsy Ferenc Töredékek a vallásról című tanulmányának eszmetörténeti helye* = U.ő., *Küldetéstudat és szerepkérésés*, Budapest, Argumentum, 2012, 56–81.

⁸ Kölcsy Ferenc *Összes művei*, I. kötet, 1043–1044.

⁹ Margalits Ede, *Florilegium proverbiorum universae latinitatis – Supplementum*, Budapest, Kókai, 1910.

¹⁰ Pierre Bizot, *Supplement a l’histoire metallique de la république de Hollande, [...]*, Amsterdam, Pierre Mortier, 1690.

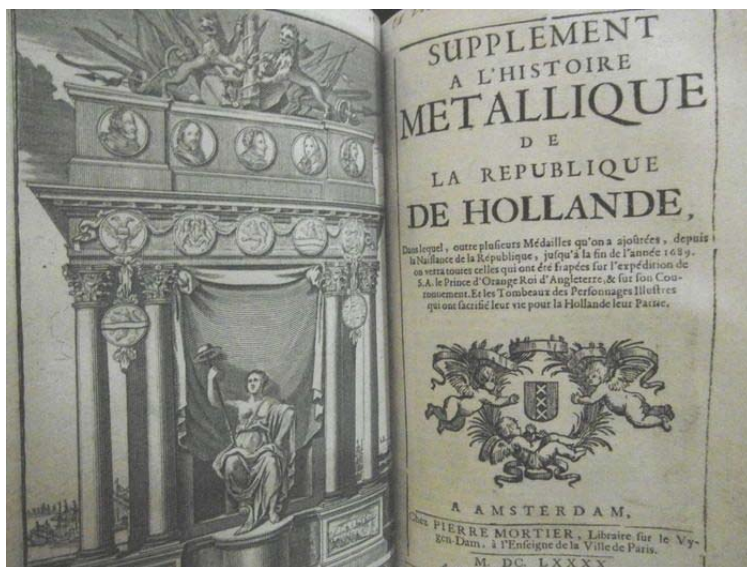
„Sanguine fundata est Ecclesia, sanguine crevit,
Sanguine deficit, sanguine finis erit.”

Magyar prózai fordításban: 'Vérrel alapították az egyházat, vérrel növekedett, vérrel fogymajd el, és vérben lesz vége.' Utána azonban olvashatjuk az átalakítást is, amit ő rögtön közölt és az országokra, államokra vonatkoztatta!

„Sanguine fundantur sic Regna, et sanguine crescunt,
Sanguine subsistunt, sanguine et intereunt.”

Magyarul ez így adható vissza: 'Így vérben alapítják az országokat is, és vérben növekednek, a vér révén állnak fenn, és véresen is fognak elpusztulni.'¹¹

Érdekes különben megjegyezni, hogy az egyháztörténeti vér-emblémának természetesen van katolikus változata is, eszerint a mártírok vére az egyház vetése; nagyon régi szállóige Lactantiustól származik.¹² A barokk korban szívesen használták és képekkel is illusztrálták ezt a mondást, például a jezsuita

A könyv címlapjának másolatát külön szeretettel ajánlom Gergely András barátomnak, aki egyszer, hágai magyar nagykövet korában felbízott, hogy menjek el Delftbe, és nézzem meg a holland uralkodó temetkezési helyéül szolgáló székesegyházat. Nem bántam meg, sőt még a toronyba is felmáshoztam, pedig tériszonyom van.

¹¹ Uo., 40.

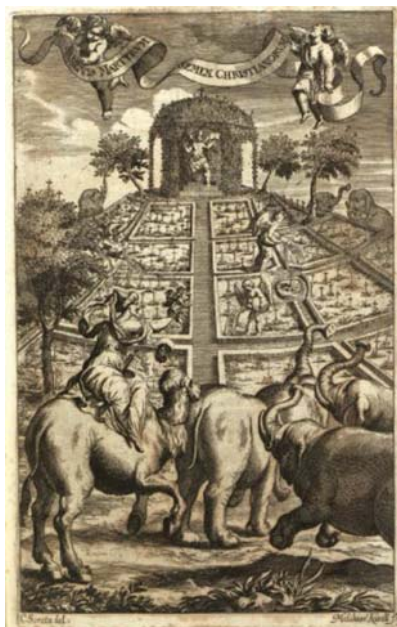
¹² Vesd össze e sorok írójának tanulmányát: „S ah, szabadság nem virul”, megjelenés előtt: az Irodalmi Magazin, 2016/1-es számában

hittérítő mártírok dicsőítésére. Például Matthias Tanner (1630–1692) cseh jezsuita 1675-ben kiadott egy igen szépen illusztrált könyvet Prágában, a Mariana-szigeteken állatias módon megkínzott és megölt hittérítőkről: *Societas Jesu usque ad sanguinis et vitae profusionem militans*. Mellékelem a könyv egyik rézmetszetét is, amely egy sírdombot ábrázol, ahol a mártírok kereszttel jelölt sírhalmait angyalkák öntözzetik Jézus vérével, a dombot egy teve hátán nyargaló pogány Viszály-istennő rohamozza meg vad elefántjaival, fent viszont egy kápolnából előlép a dicsőségesen feltámadt Krisztus.¹³

Lássuk tehát, hogy hogyan folytatja a visszautasítás után Kölcsey és mivel indokolja?! Azt lehet mondani, hogy a védelem még erőteljesebb negatívumot tartalmaz, mint a támadás. Úgy viszonyul valahogyan a *chiaroscuro* elvén működő Kölcsey-féle poétika szabályai szerint az öt megelőző aforizmához és szöveggörnyezetéhez, mint ahogy mondjuk a *Vanitatum vanitas* a *Hymnushoz*.

„Feltétetett a fáklya, hogy világoljon a vándornak; az őrült lekapta azt, s tartományokat perzselt fel általa. Felemelte magát az erőszak, s hitet parancsolt, s virtus

¹³ Lásd: Ulrike Strasser, *Copies With Souls: The Late Seventeenth-century Marianas Martyrs, Francis Xavier, and the Question of Clerical Reproduction*, *Journal of Jesuit Studies* 2 (2015), 558–585. A rézmetszet reprodukciója az 575. lapon található. – Azért mellékelem ezt a képet is, mert Gergely András Dél-Afrikában is volt nagykövet, ahol többek között elefántok is találhatók.

színével leplezte bűnét, azt mondván: hogy emberszeretetből, s szánakozásból erőszakoskodott. Gyönyörű példái az emberszeretetnek! Így látja a kereszthad lovagja, mint haldoklik a vízbebukott szaracén, felé siet, s rámondja a szakramentomnak szavait; s mélyebben nyomja a víz alá, hogy megfúljon.”¹⁴

Bár igen sok helyen kerestem, eddig nem találtam meg a keresztes hadjáratok korabeli rémtörténetnek ezt a forrását. Maga a topika azonban ismert: a középkori francia **chanzon** **de geste**-k, azon csoportja, amely a keresztes hadjáratokkal foglalkozott, használta azt a motívumot, amikor a pogány vitéz legyőzetik és haldoklik, akkor kéri keresztény legyőzőjét, hogy keresztelje meg. Ebből a régi motívumból indul a Kölcsey által nagyon kedvelt Tasso A megszabadított Jeruzsálem 12. énekében, amikor is a haldokló lovag egy férfinak öltözött gyönyörű nő, vagyis Clorinda, az amazon, akit a belé szerelmes Tancredi sebez tudtán kívül halálra. Majd megkereszteli, hogy legalább lelke üdvösségét megmentse (12. ének LXVI – LXIX. strófa).¹⁵

A Kölcsey által idézett szörnyű anekdota a megkeresztelést követő vízbe fojtásról erősen emlékeztet Voltaire egy megjegyzésére, aki így ír a „Keresztelés” címszó egyik, 1767-ben írott kiegészítésében, amelyet Nicaise abbétól vesz:

„Micsoda különös ötlet, mely szerint a nagymosás mintájára egy bögre víz minden bűnt lemos róluk! Manapság, amikor minden csecsemőt megkeresztelnek, mert egy nem kevésbé képtelen elmélet valmennyiüket bűnösnek feltételezi, íme már meg is váltották őket, míg csak el nem érik az érett kort és bűnössé válhatnak. Öljétek hát meg őket minél előbb, hogy bizonyosan a paradicsomba jussanak! E következtetés oly természetes, hogy volt is ez istenfélő szekta, mely minden megkeresztelt gyermeket nyomban megmérgezett vagy agyonszúrt. Ezek az istenfélő emberek hibátlanul okoskodtak. Azt mondták: »A lehető legjobb jót tesszük a kis ártatlanokkal: megakadályozzuk, hogy gonoszok és boldogtalanok legyenek ebben az életben, s örökléttel ajándékozzuk meg őket.«”¹⁶

¹⁴ Kölcsey Ferenc *Összes művei*, I. kötet, 1044.

¹⁵ Mario Fubini a toposzról szóló tanulmányát idézi: Marta Savini Tasso-kiadása, lásd: Torquato Tasso *Opere*, Introduzione di Ferruccio Ulivi, A cura di Marta Savini, Róma, Newton, 1995, 279. – A szép magyar fordítást lásd: **Torquato** **Tasso**, *A megszabadított Jeruzsálem*, fordította Hárs Ernő, Az előszót és a jegyzeteket írta: Király Erzsébet, Budapest, Szent István Társulat, 2013, 307–308.

¹⁶ Voltaire, *Filozófiai ábécé*, Fordította: Gyergyai Albert, Réz Pál, Válogatta és az utószót írta: Réz Pál, A jegyzeteket összeállította: Ferenczi **László**, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1983, 300. – Az idézett rész Réz Pál fordítása.

Mindenesetre még mindig remélem, hogy valahol Voltaire környékén megtalálom az anekdota forrását, mert a blaszfémikus ironia mindenképpen rá vall. Ezen kívül a *Filozófiai ábécé*nek két olyan nagy címszava is van, a „Vallás” és a „Türelem”, amely nagyon-nagyon emlékeztet Kölcsey gondolatmenetére, mégpedig az eredeti monoteizmus eltorzulásáról, illetve a mohamedánok és kínaiak toleranciájáról.¹⁷

Végül visszatérhetünk a szabadsághoz, de most már írhatjuk nyugodtan nagybetűvel, Szabadságnak. Ugyanis 1825 decemberében Kölcsey ezen meg személyesített allegorikus alakot immár istennőnek tekintí, és szerelmes, szenvedélyes ódát ír hozzá. Az ódának két hallatlanul érdekes vonása is van: az egyik éppen az erotikája, hiszen a fedetlen keblű hölgygel a költő mielőbb forró csókban óhajt összeforrni, a másik pedig az, hogy azt sem bánja, ha közben az istennő fejét véres borostyán díszíti.

A' szabadsághoz

Nyisd fel ó lángzó kebeled dicső Hölgy
Nyisd fel a küzdő szeretőre kebled,
Fennröpültedből kegyesen mosolygván,
Égi Szabadság!

Nékem is forrtak szemeimben égő
Könnyek, éreztem haza szent szerelmét,
Ints, zajos habként dagadozva várom
Lengeni zászlód.

Járom a gyáván! ki remegve futja
Fenn dicsőségéd ragyogó világát,
S megszokott rabság' kezein tudatlan
Csörgeti láncát.

Átok a gyáván! ki nevedre borzad,
Mert gyakor szélvész kavarog föletted,
Mert halálhörgés diadalmi pályád
Mennyei bére.

¹⁷ Vesd össze a következő hasznos válogatást: Voltaire, *Dictionnaire Philosophique* [...], Édition revue et corrigée, Préface par Étiemble, Texte *étebl* Raymond Naves, Notes par Julienne Benda, Paris, Edition Garnier Freres, 1967, 359–370, 401–407. – Az előbbi idézet francia eredetijét lásd: Uo., 49.

Szállj ki felhőden, s noha szózatod mint
Villogó szélvész dörög is körüllem,
S zöld borostyánod noha fürteid közt
Vérbe füredt is:

Kellemed látom, s dobog érte mellem,
Csókodat várom szerelemben égve,
Csókodat szomjún epedő ajakkal,
Jer, ne tagadd meg! ¹⁸

Láthatjuk, hogy Kölcsey – miközben egyidejűleg éppen talán dolgozott a *Töredékek a vallásról* újabb változatán is – beépítette a matracos nőt a csonkán idézett Mirabeau mondás elejéről. Szabó G. Zoltán a költemény kommentárjában méltán utal Baróti Dezső kiváló tanulmányára is, amely mindmáig a legjobb összefoglaló ezen politikai tartalommal telített szapphói ódának és a költő korábbi szerelmes vagy a szerelmet az idealizálás eszközeként felhasználó lírájának összefüggéseiről.¹⁹ Mindenesetre a lotti oktak leggyakrabban repülni az érmelléki vagy szilágysági dombok felett a korai szerelmes versekben, de az igazi mitikus, kereken és egyértelműen megfogalmazott előkép és értelmet adó nőalak az Endymiont elvarázsoló holdistennő, Luna. (Ezt Csekén írta, kevéssel a *Hymnus* után, áprilisban, a következő év februárjában átdolgozta.) Itt a boldogító egyesülés végre meg is történik.

„Fel pásztor, fel! szerelmed győze végre,
S ím fátyolomnak nyíló titka vár;
Merész tüzedben gyúladál az égre,
S fürtöd felett leng pályád lombja már.
Ah, az lesújtva szállt a testiségre,
S varázserővel bájláncokba zár;
Fénnyel vakít, s úgy önti el homályát,
Bús éjbe rejtván a felviradt pályát.”

¹⁸ Lásd Kölcsey Ferenc, *Versék és versfordítások*, sajtó alá rendezte: Szabó G. Zoltán (Kölcsey Ferenc minden munkái, kritikai kiadás), Budapest, Universitas Kiadó, 2001, 140–141, 881–890.

¹⁹ Baróti Dezső: *Szabadság és szerelem (Kölcsey Ferenc: A Szabadsághoz)* in, Taxner-Tóth Ernő – G. Merva Mária (szerk.): *Remény s emlékezet. Tanulmányok Kölcsey Ferencről*. Budapest – Fehérgyarmat, PIM – Kölcsey Társaság, 1990, 52–59. – Vesd össze még: Szabó G. Zoltán, *Kölcsey Ferenc (Magyarok emlékezete)*, Pozsony, Kalligram, 2011., illetve Kulin Ferenc, A „nőtelenség” 87.

„De, ah, ki fekvél Istenné karjába,
 Ne lengedezne boldogság rád még?
 Éljen e varázslét bájos alkonyába
 Szunnyadva benned minden testiség!
 S én átrengetlek szép álmok honába,
 S léssz szenderegven boldog, mint az ég.”
 Mond, és megenyhült fénnel leplezé be,
 S szótt halhatatlan álmokat fölébe.

Ott fekszik ő borítva nyúgalmával,
 S álmán az Istenasszony képe reng;
 Kél Lúna s felszáll nyájas orcájával,
 S lenézve rája titkosan mereng.
 S ha jön az éjfél, csillagfátyolával,
 S csend ömlik el, s csak philomela zeng:
 Rezgő sugárit föld felé ereszti,
 S a szép szendergőt benne megferesztí.²⁰

Bármilyen meglepő is a Szabadsághoz intézett óda véres istennője és a kegyes Luna a Kölcsey világirodalmi tájékozódását meghatározó lángszellemek egyikénél, Ariostónál találkozunk! (Mint tudjuk, Ariostot Kölcsey talán még jobban imádta Tassonál is.)²¹ Ugyanis az Orlando Furioso 18. énekének végén (185 skk.) a szép ifjú Medoro, halálíg hű bajtársával Cloridanoval együtt elindul az egész napos sikertelen ostrom után a Párizs körüli csatamezőre, ahol 80 ezer muzulmán holttest fekszik, hogy megkeressék, és méltó módon eltemethessék urukat, a fiatalon elesett Dardinello afrikai királyt. A nagy hullatömegben nem találják, ezért a szép ifjú mintegy szerelmi könyörgést intéz a Holdhoz mint istennőhöz. Emlékezteti arra, hogy jó volna, ha most is kibújna felhőjéből, hiszen annak idején Endymion kedvéért is levetette ruháját, amikor ő arra kérte... A Hold meghallgatja az imát, kibújik a felhőből, meg is találják a holttestet, de a cipekedés közben meglátja őket Zerbino skót királyfi, és rögtön meg is öli Cloridanot.

Ha egyszer egy matrac vagy hasonló fekhely véres lett, nehéz azt kimosni. Megtudta ezt később szegény Ágnes asszony is.

²⁰ Kölcsey Ferenc, *Versek és versfordítások*, 123–125, 826–834.

²¹ Példánya is volt, egy 1786–88 között megjelent négykötetes Orlando Furioso, vesd össze: Szabó G. Zoltán, *Kölcsey Ferenc könyvtára*, 151.